

8. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.

9. O‘rmonjonov Azizbek Muhammadjon o‘g‘li. (2025). MAKTABGACHA TA‘LIM YOSHIDAGI IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN INKLYUZIV TA‘LIM SHAROITIDA MUSIQIY TA‘LIMNI TASHKIL ETISH METODIKASI. Kelajak o‘qituvchisi - Kelajak Bunyodkori, 1(1), 470-475.

10. O‘rmonjonov Azizbek Muhammadjon o‘g‘li. (2025). INKLYUZIV TA‘LIMNING MOHIYATI, MAQSADI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI. (2025). Kelajak o‘qituvchisi - Kelajak Bunyodkori, 1(2), 701-710.

11. Ramziddin Tursunov. (2025). IJTIMOIIY ONG VA MA‘NAVIYAT TUSHUNCHASI HAMDA UNING MAZMUN-MOHIYATI. Kelajak o‘qituvchisi - Kelajak Bunyodkori, 1(2), 36-40.

12. Tursunov Ramziddin Abdixalil-o‘g‘li. (2025). JAMIYAT HAYOTIDA IJTIMOIIY ONG VA MA‘NAVIYAT UYG‘UNLIGI. TA‘LIM VA TARAQQIYOT, 4(4), 324-330.

O‘QUVCHILARDA TASHQI MOTIVATSIYANI TANQIDIY FIKRLASH ASOSIDA SHAKLLANTIRISHGA DOIR NAZARIY YONDASHUVLAR

Burxonova Ra‘no Xolboy qizi

Tayanch doktorant, Jizzax davlat pedagogika universiteti

Uzbejizzax@gmail.com +998941998898

Annotatsiya. Maqolada tanqidiy fikrlash va motivatsiya tushunchasi, shuningdek tanqidiy fikrlash asosida o‘quvchilar tashqi motivatsiyasini shakllantirishning ahamiyati va uning kelib chiqish tarixi va ta‘lim jarayonidagi ahamiyati tahlil etilgan. Shuningdek, tanqidiy fikrlashning ta‘lim jarayonidagi samaradorligi, hamda tashqi motivatsiyaning o‘quvchilar bilim olishidagi o‘rni ochib berilgan. Maqolada motivatsiyaning ta‘lim tizimidagi o‘rni va istiqbollari yoritilgan.

Аннотация. В статье анализируются понятия критического мышления и мотивации, а также значение формирования внешней мотивации учащихся на основе критического мышления, история его возникновения и значение в образовательном процессе. Также раскрывается эффективность критического мышления в образовательном процессе и роль внешней мотивации в приобретении знаний учащимися. В статье освещены роль и перспективы мотивации в системе образования.

Abstract. The article analyzes the concepts of critical thinking and motivation, as well as the importance of forming students' external motivation based on critical thinking, its history, and its significance in the educational process. It also reveals the effectiveness of critical thinking in the educational process and the role of external motivation in students' knowledge acquisition. The article highlights the role and prospects of motivation in the education system.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, o‘quv motivlari, tashqi motivatsiya, pedagogik strategiya, ta’lim jarayoni, ta’lim sifati.

Ключевые слова: критическое мышление, учебные мотивы, внешняя мотивация, педагогическая стратегия, образовательный процесс, качество образования.

Keywords: critical thinking, learning motives, external motivation, pedagogical strategy, educational process, quality of education.

Zamonaviy ta’lim tizimi bilimlarni uzatish bilan cheklanmay, o‘quvchining fikrlash madaniyati, qaror qabul qilish mas’uliyati, axborotga nisbatan tanqidiy munosabati va o‘qishga bo‘lgan barqaror rag‘batini bir butun kompetensiyalar majmui sifatida shakllantirish vazifasini oldinga surmoqda. Ayniqsa raqamli muhitda axborot oqimi keskin ortgan sharoitda o‘quvchi ongiga ta’sir qiluvchi tashqi omillar (baholash tizimi, reyting, mukofot va jazoga asoslangan tartib, ijtimoiy e’tirof, raqobat, “tez natija” madaniyati) kuchayib, o‘qishga bo‘lgan motivlarning sifati va yo‘nalishini qayta belgilab berayotgani kuzatiladi. Shuning uchun motivatsiya masalasi, xususan tashqi motivatsiyaning (o‘qishga undovchi tashqi rag‘batlar tizimining) mazmun-mohiyati va u orqali qanday ta’limiy natijalarga erishilishi mumkinligi, bevosita tanqidiy fikrlash yondashuvi bilan kesishadigan nazariy maydonga aylanmoqda. Tanqidiy fikrlashni o‘stiruvchi ta’limiy muhit yaratish uchun o‘quvchida tashabbus, mustaqil mulohaza, dalilga tayangan baholash va o‘z fikrini asoslashga ehtiyojni qo‘zg‘atish talab etiladi. Bu ehtiyoj esa ko‘pincha o‘quvchi uchun avvaliga tashqi rag‘batlar orqali “faollashadi”, keyin esa (muvaqqiyatli sharoitda) ichki qoniqish va ma’no jarayoniga aylanib, motivning sifat jihatidan o‘zgarishiga olib keladi. Ta’limdagi tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini baholashga doir instrumentlar ishlab chiqilishi ham aynan shu dolzarblik bilan bog‘liq. Tanqidiy fikrlash XXI asrda zarur ko‘nikma sifatida tilga olinishi, o‘qitish bilan birga uni diagnostika qilish va rag‘batlantirish mexanizmlarini aniqlashni kun tartibiga olib chiqmoqda.

Tanqidiy fikrlash va motivatsiya o‘rtasidagi uzviylik amaliy kuzatuvlarda ham yaqqol ko‘rinadi. Masalan, o‘quv resurslaridan foydalanish odatlari bo‘yicha ta’riflangan holatlarda “yuqori stavkali”

imtihonlar, muvaffaqiyatsizlikdan qo‘rqish va baho bilan bog‘liq bosimlar o‘quvchini ma‘lum o‘quv strategiyalariga yo‘naltirishi, bu strategiyalar esa chuqur tahlil va tanqidiy baholashga xizmat qilishi ham, aksincha, “tez yechim” va “testni yengish” logikasi sabab tanqidiy fikrlashni soddalashtirishi ham mumkinligi ko‘rsatiladi. Bu kabi manzaralar bir tomondan tashqi motivatsiyaning real ta‘limiy xulqqa kuchli ta‘sirini, ikkinchi tomondan esa tashqi rag‘batlarning qanday dizayn qilinishi tanqidiy fikrlash natijalarining sifatiga hal qiluvchi ta‘sir ko‘rsatishini anglatadi.

O‘zbek ilmiy-pedagogik muhitida ham tanqidiy fikrlashning zamonaviy pedagogika va psixologiyadagi o‘rni, uni rivojlantirish shart-sharoitlari, darslarda tanqidiy fikrlashni qo‘llashga doir didaktik izlanishlar faollashgani kuzatiladi. “Tanqidiy fikrlash tushunchasi”ning mazmuni, u bilan bog‘liq ko‘nikmalar (tahlil, taqqoslash, dalillash, xulosa chiqarish, refleksiya) hamda ta‘lim jarayonida uni shakllantirish yo‘llari muhokama qilinishi, shu bilan birga o‘quv motivatsiyasi (ichki va tashqi) masalasi ham o‘qituvchi faoliyati, pedagogik texnologiyalar, raqamli ta‘lim vositalari kontekstida izohlanishi mazkur mavzuning mahalliy ilmiy kontekstdagi dolzarbligini mustahkamlaydi.

Dolzarblikning ikkinchi qatlamida esa nazariy muammo yotadi. “Tashqi motivatsiya” ko‘pincha soddalashtirilib, faqat mukofot-jazo, baho va nazorat bilan tenglashtiriladi, holbuki ko‘plab zamonaviy konsepsiyalar tashqi motivatsiyani ichkilashtirish (internalizatsiya) darajalari, tashqi rag‘batning informatsion yoki nazoratga asoslangan tabiati, shaxsning avtonomligi va ma‘no yaratish jarayoni bilan bog‘liq murakkab fenomen sifatida talqin qiladi. Shu bois tanqidiy fikrlash yondashuvi asosida tashqi motivatsiyani shakllantirish masalasi “ko‘proq rag‘bat berish” yoki “qattiqroq nazorat” kabi pragmatik yechimlar doirasida emas, balki motivning sifati va yo‘nalishini ilmiy asosda tushuntiruvchi yondashuvlar chorrahasida ochilishi kerak bo‘lgan konseptual masaladir.

Tanqidiy fikrlash atamasining ta‘limiy-falsafiy ildizlari, odatda, reflektiv fikrlashni tarbiya jarayonining markaziy mexanizmi sifatida ko‘rgan J. Dewey qarashlari bilan bog‘lanadi. Fikrlashning “reflektiv” xususiyati muammoni ko‘rish, shubha va savol qo‘yish, dalil izlash hamda tekshirish jarayonlari orqali shakllanadi va bu jarayon ta‘limda shaxsiy tajriba hamda faoliyat bilan uzviy bog‘liq deb talqin qilinadi. J. Dewey an‘anasi tanqidiy fikrlashni tayyor bilimlarni qabul qilish emas, balki muammo yechimi yo‘lida asosli mulohaza yuritish sifatida tushuntirishga zamin yaratadi.

Keyingi nazariy evolyutsiyada tanqidiy fikrlashning ta‘riflari ko‘payib, bir tomondan “ mantiqiy asoslangan baholash” (argumentlarning tuzilishi, xulosaning asoslanganligi), ikkinchi

tomondan esa “kognitiv-amaliy kompetensiya” (muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish uchun axborotni ajratish, tekshirish, solishtirish) sifatida talqin etila boshlaydi. Bu jarayonda R.H. Ennis tanqidiy fikrlashni “oqilona va reflektiv fikrlash, nimaga ishonish yoki nima qilishni hal etishga yo‘naltirilgan tafakkur” sifatida ifodalashi, ta’limda tanqidiy fikrlashning umumiy va fanlarga xos (domainga bog‘liq) jihatlari bo‘yicha muhokamaga turtki bo‘lgani ta’kidlanadi. R.H. Ennisning yondashuvida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari tarkibiy ko‘rsatkichlar orqali aniqlanishi, shuningdek, uni o‘qitish strategiyalari (umumiy, “infuzion”, “immersion”, aralash) haqida farqlash mavjudligi tanqidiy fikrlashni pedagogik texnologiya sifatida loyihalashga nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarda tashqi motivatsiyani tanqidiy fikrlash asosida shakllantirish - bu ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan kompleks yondashuvdir. Nazariy jihatdan, bu jarayon o‘quvchilarni o‘z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirishga, mavzularni chuqur o‘rganishga va olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llashga undaydi. Tashqi motivatsiya, o‘z navbatida, o‘quvchilarni rag‘batlantirish, ularga maqsadlar qo‘yish va erishilgan yutuqlarni nishonlash orqali amalga oshiriladi. Tanqidiy fikrlash esa o‘quvchilarga ma’lumotlarni tahlil qilish, baholash va sintez qilish imkoniyatini beradi, bu esa ularning o‘zlashtirgan bilimlariga chuqurroq yondashishlariga yordam beradi. Shunday qilib, tashqi motivatsiyani tanqidiy fikrlash bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi oshadi, mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi va ta’lim jarayoni yanada samarali bo‘ladi. Bu yondashuv o‘qituvchilardan pedagogik mahorat va ijodkorlikni talab etadi, chunki ular har bir o‘quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim strategiyalarini ishlab chiqishlari kerak bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Maghfiroh, R., Wahyuni, S., & Ridlo, Z. R. (2023). The development of critical thinking skills assessment instrument based on Nearpod in junior high school science learning. Prisma Sains: Jurnal Pengkajian Ilmu dan Pembelajaran Matematika dan IPA IKIP Mataram, 11(3), 706–718. <https://doi.org/10.33394/j-ps.v11i3.7876>
2. Fisher, J., Leahy, D., Lim, J. J., Astles, E., Salvatore, J., & Thomson, R. (2024). Question banks: Credit? Or debit? A qualitative exploration of their use among medical students. BMC Medical Education, 24(1), Article 5517. <https://doi.org/10.1186/s12909-024-05517-9>
3. Mavlanova, N. (2025). Tanqidiy fikrlashning zamonaviy pedagogika va psixologiyada tutgan o‘rni. UzMU xabarlar, 1(1.3.1), 89–91. <https://doi.org/10.69617/nuuz.v1i1.3.1.7068>

4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
5. Dewey, J. (1910). *How we think*. D. C. Heath & Co.
6. Ennis, R. H. (1996). *Critical thinking*. Prentice Hall.
7. Heard, J., Scoular, C., Duckworth, D., Ramalingam, D., & Teo, I. (2020). *Critical thinking: Definition and structure (Technical report)*. Australian Council for Educational Research. https://research.acer.edu.au/ar_misc/38/

ADVANTAGES OF PORTFOLIO-BASED ASSESSMENT IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Urinova Ozoda Yusuffjon qizi

4th year bachelor's student of Foreign language in preschool and primary education at the Namangan State Pedagogical Institute
+998951680520 urinovao865@gmail.com

Abstract. This article analyzes the advantages of portfolio-based assessment in English language teaching. Portfolio assessment allows teachers to evaluate students' knowledge, skills, and competencies in a comprehensive way and to monitor their learning progress over time. The study highlights the benefits of portfolio assessment compared to traditional assessment methods, particularly its role in developing students' independent thinking, creativity, and reflective learning skills. In addition, the article discusses how portfolio assessment promotes effective cooperation between teachers and students, supports individualized learning, and increases learners' motivation. The findings indicate that portfolio-based assessment serves as an effective pedagogical tool for improving the quality and outcomes of English language teaching.

Аннотация. В данной статье анализируются преимущества портфельного оценивания в обучении английскому языку. Метод портфельного оценивания позволяет комплексно оценивать знания, навыки и компетенции учащихся, а также отслеживать их учебный прогресс в процессе обучения. В исследовании рассматриваются преимущества данного метода по сравнению с традиционными формами оценивания, в частности его роль в развитии самостоятельного мышления, творческого подхода и рефлексивных навыков учащихся. Кроме того, подчеркивается значение портфельного оценивания в создании эффективного сотрудничества между преподавателем и учащимися, индивидуализации обучения и